AIŠKINAMASIS RAŠTAS
DĖL LIETUVOS RESPUBLIKOS LIGOS IR MOTINYSTĖS SOCIALINIO DRAUDIMO ĮSTATYMO NR. IX-110 6, 18, 21, 22 IR 24 STRAIPSNIŲ PAKEITIMO PROJEKTO

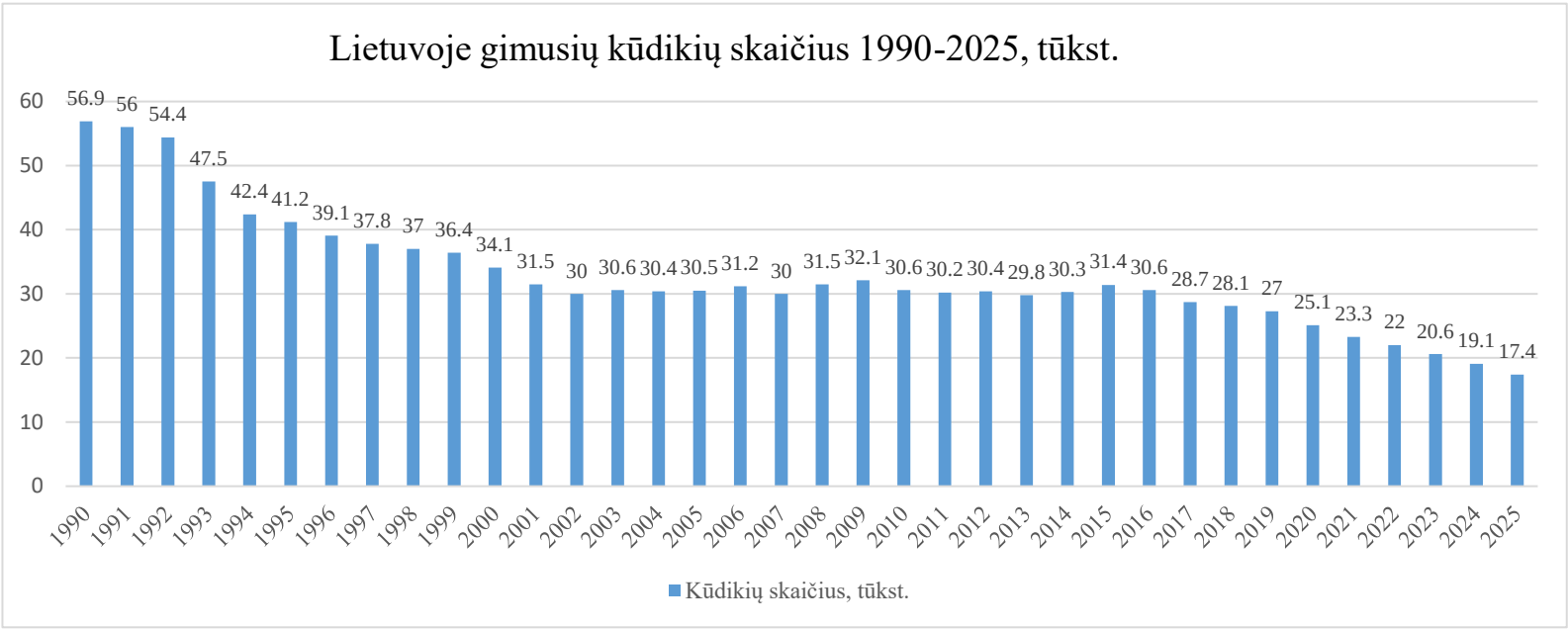
1. Įstatymų projektų rengimą paskatinusios priežastys, įstatymų projektų tikslai ir uždaviniai.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 38 straipsnio 1 dalis nustato, kad šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas. Taigi Konstitucija šeimą laiko kertiniu valstybės ir visuomenės institutu. To paties straipsnio 2 dalis numato, kad valstybė saugo ir globoja šeimą, motinystę, tėvystę ir vaikystę. Konstitucinis Teismas 2018 m. gruodžio 19 d. konstatavo, kad Konstitucijos 38 straipsnio 2 dalyje garantuojama valstybės apsauga ir globa įgyvendinama įvairiais būdais, kuriant šeimai, motinystei, tėvystei ir vaikystei, kaip konstitucinėms vertybėms, palankią aplinką. Įgyvendinant konstitucinę valstybės priedermę kurti šeimai, motinystei, tėvystei ir vaikystei palankią aplinką gali būti plėtojamos įvairios jų apsaugos ir paramos joms formos, šioje srityje įstatymų leidėjas, atsižvelgdamas į įvairius socialinius, demografinius, ekonominius veiksnius, *inter alia* valstybės materialines ir finansines galimybes, turi plačią diskreciją pasirinkti. Tačiau, pažymėtina, kad šeimos apsauga negali būti tik deklaratyvi, valstybė yra įpareigota imtis konkrečių priemonių.

Gimstamumo skatinimas Lietuvoje reikalauja visapusiškos, ilgalaikės ir koordinuotos strategijos, apimančios kultūrinius, socialinius, ekonominius ir politinius aspektus. Tik nuosekliai kuriant palankią aplinką vaikų gimimui, galima pasiekti teigiamų demografinių pokyčių. 2025 m. Lietuvos Respublikoje gimusiųjų skaičius – 17 tūkst. 478 kūdikiai. Tai yra 1 tūkst. 608 kūdikiais mažiau nei 2024 m. Suminis gimstamumo rodiklis Lietuvoje nukrito iki 1 vaiko moteriai. 2015-aisiais, gimusiųjų skaičius viršijo 30 tūkstančių, o 1990 m. net 56 tūkstančius. Taigi per vieną dešimtmetį gimstamumas susitraukė beveik dvigubai, o per trisdešimtmetį - trigubai. Tokia situacija neabejotinai šiandien suponuoja, kad lietuvių tauta nyksta ir ilgesnėje perspektyvoje susidursime su nepamatuojamomis demografinės krizės pasekmėmis. Apie tai kalbama ir Valstybės pažangos strategijoje „Lietuvos ateities vizija „Lietuva 2050“ (toliau - Vizija „Lietuva 2050“) konstatuojant, kad Lietuvoje, kaip ir kitose regiono šalyse, dėl santykinai mažo gimstamumo, didelio darbingo amžiaus vyrų mirtingumo ir intensyvios emigracijos per pastaruosius tris dešimtmečius susiformavo populiacijos augimui nepalanki gyventojų amžiaus struktūra. Prognozuojama, kad, vyraujant dabartinėms tendencijoms, iki 2050 m. Lietuvos gyventojų skaičius sumažės iki apytikriai 2,2 mln. Toks prognozuojamas Lietuvos populiacijos mažėjimas dar labiau iškreiptų gyventojų amžiaus struktūrą – mūsų visuomenė taptų viena seniausių Europoje. Nuo 2000-ųjų vyresnių nei 65 m. ir darbingo amžiaus (15–64 m.) gyventojų skaičiaus santykis išaugo beveik trečdaliu, nuo 22 iki 32

proc. Prognozuojama, kad ateityje šis santykis didės vis greičiau ir iki 2050 m. gali siekti 50 proc. – tai reiškia, kad dviem darbingo amžiaus gyventojams teks vienas senjoras. Šios demografinės tendencijos keltų iššūkių Lietuvos ekonomikai, viešajam sektoriui: didžiausią finansinį spaudimą pajustų socialinė sistema, išaugtų paramos gavėjų skaičius.

Toliau lentelėje pateikiama Lietuvoje 1990-2026 m. gimusių kūdikių statistika.



Šaltinis: *Oficialios statistikos portalas*

Šiuo metu Lietuvos Respublikos ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymas nustato ypatingai mažus vaiko priežiūros atostogų metu mokamus išmokų dydžius. Motinystės išmoka nėštumo ir gimdymo atostogų laikotarpiu siekia 77,58 procento išmokos gavėjo kompensuojamojo uždarbio dydžio, neperleidžiamų dviejų mėnesių atostogų metu tėvas arba motina gauna 78 procentus nuo kompensuojamojo darbo užmokesčio, vėliau, jeigu pasirenka vaiką prižiūrėti iki 18 mėn., – 60 procentų, o jeigu vaiką prižiūri iki 24 mėnesių amžiaus – pirmuosius metus 45 procentus, antruosius 30 procentų kompensuojamojo darbo užmokesčio dydžio. Jeigu asmuo, gaunantis vaiko priežiūros išmoką, įgyja teisę gauti motinystės išmoką arba vaiko priežiūros išmoką dėl kito vaiko gimimo, globos ar įvaikinimo, jam mokamos abi šios išmokos, tačiau bendra išmokų suma ne didesnė kaip 78 procentai kompensuojamojo uždarbio dydžio.

Taip pat, pagal dabartinį reguliavimą, maksimalus kompensuojamasis uždarbis ligos, profesinės reabilitacijos, tėvystės ir vaiko priežiūros išmokoms apskaičiuoti negali viršyti dviejų šalies vidutinių mėnesinių darbo užmokesčių, galiojusių užpraeitą ketvirtį iki teisės gauti tėvystės ar

vaiko priežiūros išmoką atsiradimo dienos, dydžio. 2025 metų III ketvirčio šalies vidutinis darbo užmokestis neto arba „į rankas“ - 1540,9 Eur. Tai reiškia, kad asmenims, kurie gauna didesnius kaip 3100 Eur. atlyginimus “į rankas” yra nustatomos lubos nėštumo ir gimdymo atostogų, vaiko priežiūros atostogų ar neperleidžiamų dviejų mėnesių atostogų metu išmokoms gauti. Pagal dabartinį reguliavimą, asmenys, gaunantys didesnes nei dviejų vidutinių šalies darbo užmokesčių pajamas, dviejų neperleidžiamų mėnesių vaiko priežiūros atostogų metu negauna išmokos, lygios 78 procentams jų kompensuojamojo darbo užmokesčio dydžio, tai ypatingai paliečia didžiųjų Lietuvos miestų gyventojus. Šių išmokų dydžius padidinus, šios lubos dar labiau apribotų didesnes pajamas gaunančių asmenų išmokas. Taip sukuriama situacija, kad, pavyzdžiui, tėvui arba motinai finansiškai labiau naudinga neimti dviejų mėnesių neperleidžiamų vaiko priežiūros atostogų bei jas prarasti ir, grįžus į darbovietę, gauti pilną darbo užmokestį.

Atsižvelgiant į tai, kad dažnai dėl pasiimtų vaiko priežiūros atostogų šeima netenka pajamų, ir kad pagrindines pajamas šeimoje gaunantys asmenys gali pasinaudoti savo teise į vaiko priežiūros atostogas tik tuo atveju, jei už jas pakankamai mokama, šiuo įstatymo projektu siekiama didinti anksčiau nurodytų išmokų dydžius, užtikrinti geresnę tėvų socialinę bei ekonominę padėtį ir deramą gyvenimo lygį, sumažinti pajamų sumažėjimo gimus vaikui poveikį, sudaryti tinkamesnes ekonomines sąlygas auginti vaikus, paskatinti gimstamumą.

Lietuvos Respublikos valstybės socialinių fondų biudžetų 2026 metų rodiklių patvirtinimo įstatyme nurodyta, kad 2026 metų „Sodros“ biudžete motinystės išmokoms skirti numatyta 488 000 000 Eur., o „Sodros“ biudžeto pajamos motinystės socialiniam draudimui 730 897 000 Eur. „Sodros“ biudžeto motinystės išlaidoms skirtų pajamų ir išlaidų skirtumas siekia 242 897 000 Eur. Atsižvelgiant į stipriai sumažėjusį vaikų gimimo skaičių, dalis motinystės išmokoms skirto „Sodros“ biudžeto lieka nepanaudota.

2. Įstatymų projektų iniciatoriai ir rengėjai.

Įstatymų projektus parengė Lietuvos Respublikos Seimo nariai Aušrinė Norkienė, Eimantas Kirkutis.

3. Kaip šiuo metu yra reguliuojami Įstatymų projektuose aptariami teisiniai santykiai.

Lietuvos Respublikos ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymas

6 straipsnis. Kompensuojamasis uždarbis

5. Maksimalus kompensuojamasis uždarbis ligos, profesinės reabilitacijos, tėvystės ir vaiko priežiūros išmokoms apskaičiuoti negali viršyti dviejų šalies vidutinių mėnesinių darbo užmokesčių, galiojusių užpraeitą ketvirtį iki nedarbingumo atsiradimo mėnesio, profesinės reabilitacijos programos pradžios mėnesio ar teisės gauti tėvystės ar vaiko priežiūros išmoką atsiradimo dienos,

dydžio. Kompensuojamasis uždarbis motinystės išmokoms apskaičiuoti negali viršyti atitinkamų kalendorinių metų socialinio draudimo įmokų bazės, galiojančios laikotarpiu, už kurį skaičiuojamas kompensuojamasis uždarbis.

18 straipsnis. Motinystės išmokos nėštumo ir gimdymo atostogų laikotarpiu dydis

1. Motinystės išmoka nėštumo ir gimdymo atostogų laikotarpiu mokama 77,58 procento išmokos gavėjo kompensuojamojo uždarbio dydžio.

21 straipsnis. Tėvystės išmokos dydis

1. Tėvystės išmoka mokama 77,58 procento išmokos gavėjo kompensuojamojo uždarbio dydžio.

22 straipsnis. Teisė gauti vaiko priežiūros išmoką

8. Jeigu apdraustasis asmuo, gaunantis vaiko priežiūros išmoką, įgyja teisę gauti motinystės išmoką dėl kito vaiko gimimo, globos ar įvaikinimo, jam mokamos abi šios išmokos, tačiau bendra išmokų suma negali būti didesnė kaip 78 procentai išmokos gavėjo palankesnio kompensuojamojo uždarbio dydžio, pagal kurį yra apskaičiuota motinystės išmoka arba vaiko priežiūros išmoka. Jeigu apdraustasis asmuo, gaunantis vaiko priežiūros išmoką, įgyja teisę gauti vaiko priežiūros išmoką dėl kito vaiko gimimo, globos ar įvaikinimo, jam mokamos abi šios išmokos, tačiau bendra išmokų suma negali būti didesnė kaip 78 procentai išmokos gavėjo palankesnio kompensuojamojo uždarbio dydžio, pagal kurį yra apskaičiuota vaiko priežiūros išmoka. Vaiko priežiūros išmokos mokamos neatsižvelgiant į tai, kurio vaiko priežiūrai suteiktos vaiko priežiūros atostogos.

24 straipsnis. Vaiko priežiūros išmokos dydis

1. Jeigu apdraustasis asmuo pasirenka gauti vaiko priežiūros išmoką, kol vaikui sueis 18 mėnesių, vaiko priežiūros išmoka jam skiriama ir mokama, iki vaikui sueis 18 mėnesių, išskyrus atvejį, numatytą šio įstatymo 22 straipsnio 3 dalyje, iš kurių šio įstatymo 22 straipsnio 2 ir 4 dalyse nustatytais laikotarpiais jam skiriamos ir mokamos vaiko priežiūros išmokos dydis yra 78 procentai šios išmokos gavėjo kompensuojamojo uždarbio dydžio, o likusius mėnesius, iki vaikui sueis 18 mėnesių, – 60 procentų šios išmokos gavėjo kompensuojamojo uždarbio dydžio.

2. Jeigu apdraustasis asmuo pasirenka gauti vaiko priežiūros išmoką, kol vaikui sueis 24 mėnesiai, vaiko priežiūros išmoka jam skiriama ir mokama, iki vaikui sueis 24 mėnesiai, išskyrus atvejį, numatytą šio įstatymo 22 straipsnio 3 dalyje, iš kurių šio įstatymo 22 straipsnio 2 ir 4 dalyse nustatytais laikotarpiais jam skiriamos ir mokamos vaiko priežiūros išmokos dydis yra 78 procentai šios išmokos gavėjo kompensuojamojo uždarbio dydžio, likusius mėnesius, iki vaikui sueis 12

mėnesių, – 45 procentai, o nuo 12 mėnesių, iki vaikui sueis 24 mėnesiai, – 30 procentų šios išmokos gavėjo kompensuojamojo uždarbio dydžio.

3. Jeigu apdraustajam asmeniui vaiko priežiūros atostogos suteikiamos pagal Darbo kodekso 134 straipsnio 2 dalį, išskyrus atvejus, nustatytus šio įstatymo 22 straipsnio 1 dalies 2 punkte, ir jis pasirenka gauti vaiko priežiūros išmoką 18 mėnesių, vaiko priežiūros išmoka jam skiriama ir mokama 18 mėnesių, išskyrus atvejį, numatytą šio įstatymo 22 straipsnio 3 dalyje, iš kurių šio įstatymo 22 straipsnio 2 ir 4 dalyse nustatytais laikotarpiais jam skiriamos ir mokamos vaiko priežiūros išmokos dydis yra 78 procentai šios išmokos gavėjo kompensuojamojo uždarbio dydžio, o likusius mėnesius – 60 procentų šios išmokos gavėjo kompensuojamojo uždarbio dydžio.

4. Jeigu apdraustajam asmeniui vaiko priežiūros atostogos suteikiamos pagal Darbo kodekso 134 straipsnio 2 dalį, išskyrus atvejus, nustatytus šio įstatymo 22 straipsnio 1 dalies 2 punkte, ir jis pasirenka gauti vaiko priežiūros išmoką 24 mėnesius, vaiko priežiūros išmoka jam skiriama ir mokama 24 mėnesius, išskyrus atvejį, numatytą šio įstatymo 22 straipsnio 3 dalyje, iš kurių šio įstatymo 22 straipsnio 2 ir 4 dalyse nustatytais laikotarpiais jam skiriamos ir mokamos vaiko priežiūros išmokos dydis yra 78 procentai šios išmokos gavėjo kompensuojamojo uždarbio dydžio, likusius pirmųjų įvaikinto vaiko auginimo metų mėnesius – 45 procentai, o antraisiais įvaikinto vaiko auginimo metais – 30 procentų šios išmokos gavėjo kompensuojamojo uždarbio dydžio.

6. Jeigu apdraustajam asmeniui gimsta du ir daugiau vaikų ar apdraustasis asmuo įvaikina arba globoja du ir daugiau vaikų ir jam yra suteiktos šių vaikų priežiūros atostogos arba pasirinktas vaiko priežiūros laikotarpis, išskyrus atvejus, numatytus šio įstatymo 22 straipsnio 1 dalies 2 punkte, vaiko priežiūros išmoka (šio straipsnio 1–5 dalyse nurodytais atvejais) didinama atsižvelgiant į vienu metu gimusių ar įvaikintų arba globojamų vaikų skaičių, tačiau mokama bendra išmokų suma negali būti didesnė kaip 78 procentai išmokos gavėjo kompensuojamojo uždarbio dydžio.

4. Siūlomos naujos teisinio reguliavimo nuostatos ir kokių teigiamų rezultatų laukiama.

Šiuo įstatymo projektu siūloma padidinti motinystės išmoką nėštumo ir gimdymo atostogų laikotarpiu nuo 78,58 iki 100 procentų, tėvystės išmoką nuo 78,58 iki 100 procentų. Neperleidžiamų dviejų mėnesių trukmės vaiko priežiūros atostogų metu nuo 78 iki 100 procentų, vaiko priežiūros atostogų metu, kai vaiką pasirenkama prižiūrėti iki jam sukaks 18 mėn. – nuo 60 iki 80 procentų, o kai pasirenkama prižiūrėti iki vaikui sukaks 24 mėn., pirmuosius metus nuo 45 iki 65 procentų, antruosius – nuo 30 iki 50 procentų, taip pat, jeigu apdraustasis asmuo gaunantis vaiko priežiūros išmoką įgyja teisę gauti motinystės išmoką arba vaiko priežiūros išmoką dėl kito vaiko gimimo,

globos ar įvaikinimo, jam mokamos abi šios išmokos, tačiau bendra išmokų suma didinama nuo 78 iki 100 procentų. Jeigu asmeniui gimsta 2 ir daugiau vaikų arba asmuo globoja du ir daugiau vaikų, vaiko priežiūros atostogų metu mokamas išmokos dydis didinamas nuo 78 iki 100 procentų kompensuojamojo darbo užmokesčio. Taip pat siūloma didinti maksimalaus kompensuojamojo uždarbio vaiko priežiūros išmokoms apskaičiuoti limitą nuo dviejų iki trijų šalies vidutinių mėnesinių darbo užmokesčių galiojusių užpraeitą ketvirtį iki nedarbingumo atsiradimo mėnesio, profesinės reabilitacijos programos pradžios mėnesio ar teisės gauti tėvystės ar vaiko priežiūros išmoką atsiradimo dienos.

Didinant motinystės, tėvystės, vaiko priežiūros atostogų išmokų dydžius, siekiama užtikrinti geresnę tėvų socialinę bei ekonominę padėtį ir deramą gyvenimo lygį, sumažinti pajamų sumažėjimo gimus vaikui poveikį, sudaryti tinkamesnes ekonomines sąlygas auginti vaikus, paskatinti gimstamumą.

5. Numatomo teisinio reguliavimo poveikio vertinimo rezultatai (jeigu rengiant įstatymo projektą toks vertinimas turi būti atliktas ir jo rezultatai nepateikiami atskiru dokumentu), galimos neigiamos priimtų įstatymų pasekmės ir kokių priemonių reikėtų imtis, kad tokių pasekmių būtų išvengta.

Numatoma, kad įstatymo pakeitimo projektas neigiamų pasekmių neturės.

6. Galima priimtų įstatymų įtaka kriminogeninei situacijai, korupcijai.

Priimtas įstatymo pakeitimo projektas neigiamos įtakos korupcijai ir kriminogeninei situacijai neturės.

7. Galima priimtų įstatymų įgyvendinimo įtaka verslo sąlygoms ir jo plėtrai.

Įstatymo projekto nuostatų įgyvendinimas turės teigiamą įtaką verslo sąlygoms ir jo plėtrai. Tikėtina, kad didėjant gimstamumui Lietuvoje ilgainiui pasipildys darbo rinka, nebereikės įsivežti trečiųjų šalių piliečių, siekiant užpildyti trūkstamas darbo vietas. Taip pat auganti visuomenė sukurs prielaidas ekonomikos plėtrai, užtikrins didesnį vartojimą ir paslaugų poreikį.

8. Ar įstatymų projektai neprieštarauja strateginio lygmens planavimo dokumentams?

Įstatymų projektas strateginio lygmens planavimo dokumentams neprieštarauja.

9. Įstatymų inkorporavimas į teisinę sistemą, kokius teisės aktus būtina priimti, kokius galiojančius teisės aktus reikia pakeisti ar pripažinti netekusiais galios.

Priėmus įstatymų projektą, kitų teisės aktų priimti, keisti ar pripažinti negaliojančiais nereikės.

10. Įstatymų projektų atitiktis Valstybinės kalbos, Teisėkūros pagrindų įstatymų reikalavimams, sąvokų ir terminų įvertinimas.

Įstatymo projektas atitinka Valstybinės kalbos įstatymo ir Teisėkūros pagrindų įstatymo reikalavimus. Įstatymo projektas naujų sąvokų nenustato, todėl jų įvertinti Terminų banko įstatymo ir jo įgyvendinamųjų teisės aktų nustatyta tvarka nereikia.

11. Įstatymų projektų atitiktis Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatoms ir Europos Sąjungos teisei.

Įstatymo projektas atitinka Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatas ir Europos Sąjungos dokumentus.

12. Įstatymams įgyvendinti reikalingi įgyvendinamieji teisės aktai, juos priimti turintys subjektai.

Nereikalingi.

13. Kiek valstybės, savivaldybių biudžetų ir kitų valstybės įsteigtų fondų lėšų prireiks įstatymams įgyvendinti, ar bus galima sutaupyti.

Įstatymo įgyvendinimui turi būti naudojamos „Sodros“ biudžeto motinystės išmokoms skirto rezervo lėšos.

14. Įstatymų projektų rengimo metu gauti specialistų vertinimai ir išvados.

Įstatymų projektų rengimo metu specialistų vertinimų ar išvadų negauta.

15. Reikšminiai žodžiai, kurių reikia šiems projektams įtraukti į kompiuterinę paieškos sistemą, įskaitant Europos žodyno „Eurovoc“ terminus, temas bei sritis.

Reikšminiai Įstatymų projektų žodžiai, kurių reikia jiems įtraukti į kompiuterinę paieškos sistemą: „motinystė“, „tėvystė“, „išmokos“ „vaikas“ „nėštumo ir gimdymo atostogos“ „vaiko priežiūros atostogos“ „neperleidžiamos atostogos“

16. Kiti, iniciatorių nuomone, reikalingi pagrindimai ir paaiškinimai.

Nėra.